

सिर्जनाका फूलहरू

(गजलसङ्ग्रह)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका
लागि प्रस्तुत

सिर्जनात्मक लेखन

प्रस्तोता

गीता सापकोटा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) दोस्रो

वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

सिर्जनात्मक लेखन मूल्याङ्कन समिति

.....

(डा. कृष्णहरि बराल)

सिर्जनापत्र - निर्देशक

.....

बाह्य परीक्षक

.....

(प्रा. राजेन्द्र सुवेदी)

विभागीय प्रमुख

सिर्जनापत्र - निर्देशकको मन्तव्य

नेपाली विषयको स्नातकोत्तर (एम.ए.) उपाधिको आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त गीता सापकोटाले सिर्जनाका फूलहरू गजलसङ्ग्रह मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । प्रशस्त परिश्रमका साथ तयार पार्नुभएको प्रस्तुत सिर्जनात्मक लेखनबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । यी गजलहरूले उहाँको भावी जीवनका लागि नयाँ आलोक थप्नेछन् भन्ने विश्वासका साथ म यो सिर्जनापत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका निमित्त सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८ । २ । ३१

सिर्जनापत्र - निर्देशक

.....
(डा. कृष्णहरि बराल)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

कृतज्ञता-ज्ञापन

नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका निमित्त सिर्जनात्मक लेखनअन्तर्गत प्रस्तुत सिर्जनाका फूलहरू गजलसङ्ग्रह तयार पारिएको हो । यसमा एक्काईस ओटा गजलहरू समावेश गरिएका छन् ।

प्रस्तुत सिर्जनात्मक लेखनकार्यमा मलाई निरन्तर प्रेरणा र हौसला प्रदान गर्दै आवश्यक सल्लाह र सुझाव प्रदान गरी मार्गनिर्देशन गर्नुहुने मेरा सिर्जनात्मक लेखननिर्देशक डा. कृष्णहरि बरालज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरूको सहयोगलाई पनि म सधैं सम्झिरहने छु ।

यो सङ्ग्रह तयार पार्दा आवश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध गराई सल्लाह एवं सुझाव दिएर सहयोग गर्नुहुने आदरणीय दाजु कैलाली, टीकापुर निवासी डेबिट थापा तथा काठमाडौँ निवासी बलराम दाहालज्यूप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यस्तै, सिर्जनाअन्तर्गत नै शोध गर्ने सुझाव दिने जनार्दन भट्टराई, अनन्तनारायण भट्टराई, चिन्तामणि भट्टराई, वेदहरि आचार्य र प्रा.डा. नुरापति पोखरेलको सहयोग र सल्लाहलाई पनि म सदैव सम्झिरहनेछु ।

मलाई लेखनका निमित्त हरबखत प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने मेरा श्रीमान् दधिराम दाहाल र सम्पूर्ण पारिवारिक सदस्यहरूप्रति पनि म आभारी छु । सिर्जनापत्रको डिजाइन तथा टड्कण गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने यदुकुमारप्रति पनि म आभारी छु ।

अन्त्यमा, स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनको निमित्त तयार पारिएको यो गजलसङ्ग्रह आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति: २०६८।

विषय सूची

	पृष्ठ
१. आमुख	१
१.१ सिर्जनात्मक लेखनका निमित्त नाम दर्ता	१
१.२ सिर्जनात्मक लेखनका लागि 'गजल' छनौट गर्नाका कारण	१
<i>पहिलो खण्ड</i>	
१. गजलको सैद्धान्तिक परिचय	२
१.१ गजलको स्रोत, व्युत्पत्ति र अर्थ	२
१.२ गजलको परिभाषा	४
१.२.१ भाव	५
१.२.२ कल्पना	६
१.२.३ बिम्ब तथा प्रतीक	७
१.२.३.१ बिम्ब	८
१.२.३.२ प्रतीक	९
१.२.४ भाषा	१०
१.२.४.१ सूत्रात्मकता	११
१.२.४.२ प्रभावकारिता	११
१.२.४.३ सहज अर्थबोध (सरलता)	१२
१.२.५ संरचना	१३
१.२.५.१ सेर	१३
१.२.५.१.१ सेरको सङ्ख्या तथा विशेषता	१४
१.२.५.१.२ सेरहरूको विभाजन	१४
(क) मतला	१५
(ख) मकता	१५
(ग) मध्यभाग	१६
१.२.५.२ काफिया	१६

१.२.५.३ रद्विफ	१७
१.२.५.४. तखल्लुस	१७
१.२.६. सङ्गीत	१८
१.२.६.१ लय	१८
(क) लोकलय	१८
(ख) आक्षरिक लय	१९
१.२.६.२ छन्द	१९
(क) मुफरद बहर	२२
(ख) मुक्कब वा मिश्रित बहर	२३
(ग) मुजाहिफ बहर	२५
१.२.६.३ अनुप्रास	२६
१.३ गजलको आन्तरिक र बाह्य तत्त्व	२७
१.४ बाह्य संरचनाको आधारमा गजलको स्वरूप	२७
१.५ गजल र निकटतम अन्य विधा	२९
१.५.१ गजल र कविता	२९
१.५.२ गजल र गीत	३०
२. गजल : प्रारम्भ र परम्परा	३१
२.१ नेपाली गजल : प्रारम्भ र विकासक्रम	३५
२.१.१. नेपाली गजललेखनको पृष्ठभूमि	३५
२.१.२. नेपाली गजललेखनको प्रारम्भ	३६
२.१.३. नेपाली गजल लेखनको विकासक्रम	३७
२.१.३.१ पहिलो चरणका नेपाली गजलहरू	३८
(क) मोतीराम भट्ट 'मोती'	३८
(ख) लक्ष्मीदत्त पन्त 'इन्दु'	४०
(ग) गोपीनाथ लोहनी 'नाथ'	४१
(घ) नरदेव शर्मा 'सुधा'	४१
(ङ) मियाँ अंजदहुसेन् 'अञ्जान्'	४२
(च) गजब	४२
(छ) रत्नलाल 'रत्न'	४३

(ज) शम्भुप्रसाद ढुङ्गेल	४३
(झ) भीमनिधि तिवारी	४४
(ञ) उपेन्द्रबहादुर जिगर	४५
(ट) अन्य गजलकारहरू	४६
२.१.३.१.१. पहिलो चरणका नेपाली गजलका मूलभूत विशेषताहरू	४७
(क) शृङ्गारिकता	४७
(ख) भक्तिभाव	४८
(ग) करुणभाव	४८
(घ) व्यङ्ग्यात्मकता	४८
(ङ) उर्दू गजलको प्रत्यक्ष प्रभाव	४९
(च) काफियाप्रयोगमा शिथिलता	४९
२.१.३.२ दोस्रो चरणका नेपाली गजलहरू	५०
(क) ज्ञानुवाकर पौडेल 'ज्ञानु'	५०
(ख) मनु ब्राजाकी 'मनु'	५२
(ग) बूँद राना 'बूँद'	५४
(घ) रवि प्राञ्जल 'रवि'	५५
(ङ) ललिजन रावल	५६
(छ) दोस्रो चरणका अन्य गजलकारहरू	५७
२.१.३.२.१ दोस्रो चरणका गजलमा पाइने मूलभूत प्रवृत्तिहरू	६१
(क) व्यङ्ग्यात्मकता	६१
(ख) विषयगत विविधता	६२
(ग) लयगत विविधता	६३
(घ) विविध खालका विकृति र विसङ्गतिको चित्रण	६३
(ङ) प्रगतिवादी स्वर	६४
(च) बिम्ब र प्रतीकको प्रयोग	६५
(छ) नैराश्य भाव	६५
(ज) प्रस्तुतिमा परिपक्वता	६६
(झ) क्रान्तिकारी स्वर	६७
३. पाँच गजलकारका पाँचपाँचओटा गजलको अध्ययन	६७

३.१	मोतीराम भट्ट 'मोती'का पाँच गजल	६८
३.२	ज्ञानुवाकर पौडेल 'ज्ञानु' का पाँच गजल	७०
३.३.	मनु ब्राजाकी 'मनु' पाँच गजल	७३
३.४	बूँद राना 'बूँद' का पाँच गजल	७६
३.५	श्रेष्ठ प्रिया 'पत्थर' का पाँच गजल	७८
४.	प्रस्तुत गजलसङ्ग्रहबारे आत्मधारणा	८२

दोस्रो खण्ड

'सिर्जनाका फूलहरू' गजलसङ्ग्रह

१.	चाहिन्न भो तिम्रो साथ ...	८४
२.	मीठो बोली आज ...	८५
३.	भर्ने भए त्यो फूल ...	८६
४.	आँसु पीडा सबै ...	८७
५.	न तन जलेको कुरा ...	८८
६.	आकाशको जून ...	८९
७.	बिताउँदै छु कर्ममा ...	९०
८.	आँखाभरि बगाए नि ...	९१
९.	वेदनाको दियो वाली ...	९२
१०.	आँसु पगली जिन्दगी ...	९३
११.	उनको छायाँ देखे पनि ...	९४
१२.	मुटु छोएरै ...	९५
१३.	तिम्रो आँखाको आँसु ...	९६
१४.	अतीतहरू खोतलेर ...	९७
१५.	मुटुभरि व्यथा बोकी पिउँ ...	९८
१६.	म बाँच्नु नै अभिशाप ...	९९
१७.	जति सम्झिएँ मैले ...	१००
१८.	सुखी बाँडी ...	१०१
१९.	कहिले तड्पाइका कुरा ...	१०२
२०.	दुखाऊ या नदुखाऊ ...	१०३
२१.	मेरा यी शब्दहरू ...	१०४

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप	पूर्ण रूप
अप्र.	अप्रकाशित
ई.	ईस्वी संवत्
का.सम्पा.	कार्यकारी सम्पादक
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
चौ.सं.	चौथो संस्करण
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
द्वि.सं.	द्वितीय संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	सम्पादक
सा.प्र.	साभ्ना प्रकाशन